

Az eltagolt bővítmények megértéshez köthető elméleti műveletek

Jelen tanulmány annak a kérdésnek a megválaszolására tesz kísérletet, hogy milyen mentális műveleteket használunk az eltagolt bővítmények feldolgozása során. Ezen belül két lehetséges, egymást nem kizáró, hanem inkább támogató megközelítést mutat be; az eltagolás műveletében esetlegesen megtalálható anafora és metonímián alapuló relációt. Röviden áttekinti az anafora, indirekt anafora és a metonímia kognitív megközelítését ismertető releváns szakirodalmakat, majd rávilágít arra, hogy a koreferens viszonyokon alapuló anafora és az explicit antecedens nélküli indirekt anafora esetében nem beszélhetünk sem éles határról, sem pedig lényegében eltérő értelmezői stratégiákról és mentális műveletekről. A tanulmány részletesen foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy mennyiben rokonítható az eltagolás művelete az anaforikus és a metonimikus relációval, illetve hogy az indirekt anafora mennyiben tekinthető alkalmasabbnak a szerkezettípus feldolgozásához köthető mentális műveletek modellálására. Ennek során körvonalazódik az, hogy az egyes elméleteknek pontosan mely részei tekinthetők relevánsnak az eltagolás jelenségkörének leírásában.

Kulcsszavak: eltagolt bővítmény, értelmező, anafora, indirekt anafora, metonímia, referenciális azonosság

1. Bevezetés

Jelen tanulmány célja annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy milyen elméleti műveletek szükségeltetnek az eltagolt bővítmények feldolgozásához. Eltagolt bővítmény ebben a megközelítésben olyan bővítmény, amely az őt megelőző elemi mondatból (a továbbiakban: a bázismondatból) mondatzáró írásjellel elválasztva áll, de az interpretált jelenet egy újabb körülményének vagy szereplőjének jelölőjeként a bázismondat szemantikai szerkezetébe integrálható, illetve megfeleltethető a bázismondaton belüli függőségi hálózat egy csomópontjának (lásd példaként a *Mindig* eltagolt bővítményt az (1)-ben). A tanulmány bizonyos feldolgozás- és funkcióbeli hasonlóságok miatt csupán skaláris különbséget feltételez a mondatzáró írásjellel eltagolt és a vesszővel elhatárolt bővítmények között, továbbá az eltagolás tágra kezelt jelenségkörébe sorolja az értelmezőt (bővebben I. Roskó 2020).

(1) Éjfél után volt vége a taggyűléseknek. Mindig. (MNSZ2)

A tanulmány két lehetséges (egymást nem kizáró) megközelítésmódot kínál fel az eltagolt bővítmények megértésének leírására; az első szerint anaforikus reláció, a második értelmében pedig metonimizáción alapuló viszony teszi lehetővé a bővítmények feldolgozását. Első körben röviden ismertetem az anafora kognitív megközelítésének legfontosabb jellemzőit, majd rátérek az ún. indirekt anafora fogalmának tárgyalására, illetve fontosabb szakirodalmi

előzményeinek bemutatására. Ezek után rávilágítok az indirekt és a koreferens viszonyon alapuló anaforák néhány nem vagy kevesek által hangsúlyozott közös jellemzőjére, majd megvizsgálom, hogy mennyiben lehetséges az eltagolt bővítmények és bázismondatuk, illetve annak egy része közötti viszonyra anaforán alapuló kapcsolatként tekinteni, illetve hogy az indirekt anaforához kapcsolódó elméletek mennyiben nyújtanak részletesebb magyarázatot az eltagolt bővítmények elemzéséhez. Ezt követően a metonímia (metonimizáció) kognitív nyelvészeti modellálásának rövid bemutatása után azt a kérdést járom körül, hogy mennyiben segítheti az eltagolások értelmezését valamiféle metonimikus reláció létesülése.

A tanulmány jelentős részben valós, az MNSZ2-ből származó nyelvi adatokra támaszkodik; a korpuszból származó adatok után zárójelben jelöli a forrást, az adathivatkozás nélküli példák a szerző által alkotott labormondatok. Elméleti kerete a kognitív nyelvészet ((I. Langacker 2008, Tolcsvai Nagy 2013), az elemzések Tátrai (2011, 2017) diskurzusmodelljéből kiindulva értelmezik a központi fogalomnak számító referenciális azonosságot, valamint a diskurzusreferens kategóriáját.

2. Anaforikus viszony eltagolt bővítmény és bázismondata között

Az eltagolt bővítmények sikeres megértéséhez és feldolgozásához szükséges elméleti műveletek rokoníthatók az anaforikus viszonyok felismerésére jellemző folyamatokkal, mivel az anaforák megértése is visszakereső, újraaktiváló műveletet igényel. Az antecedens (az anafora felől az újraaktivált fogalmi struktúra) referenciapontként funkcionál, azaz mentális kiindulópontként teszi elérhetővé az anaforikus nyelvi elemet (vö. Langacker 1999: 171–201, 2008: 83–85; Tolcsvai Nagy 2013: 255–257), az utóbbi pedig célszerkezet az antecedens felől. A referenciapont jellemzője, hogy aktiváltsága csak ideiglenes (vö. Tolcsvai Nagy 2013: 257), a figyelem erről áthelyeződik a célszerkezetre. Ehhez hasonlóan az eltagolt bővítmények megértéséhez is egy korábban említett fogalom vagy esemény visszakeresése és újraaktiválása szükséges. A viszonyban az eltagolt kifejezés fogja kezdeményezni a műveleti feldolgozást, azaz ráirányítani a figyelmet arra, hogy az elérését segítő referenciapont a szöveg feldolgozásában már hozzáférhető, ezért kidolgozása az adott figyelmi keretben nem történik meg újra. A koreferenciaviszonyon (lásd pl. Tolcsvai Nagy 2001: 180–183) alapuló anaforákról azonban elmondható, hogy mindig találunk a szövegben explicit antecedentet, amely általában egy részletező jelentésű kifejezés (leggyakrabban főnév), az anafora pedig általában névmással (2), igealakokkal (3), birtokos személyjellel (4) vagy valamilyen más lehorgonyzó, ill. deiktikus szerepű elemmel van kifejezve (5). Amennyiben mindkettő főnév, akkor a koreferens kifejezések gyakran a részletezettségnek eltérő fokán állnak (6). Anafora és antecedens együtt vonatkozik a referenciális jelenet ugyanazon szereplőjére, ugyanarra a referensre, tehát koreferensnek tekinthetők.

(2) Hol van **Balázs**? Arról volt szó, hogy **ő** is jön.

(3) Az **ellenőr** felszállt a trolira. **Kérte** a jegyemet.

(4) Beszélni fogok **Gergő**vel. A barátja a múltkor nagyon felidegesített.

(5) **Baján** vagyok egész hétvégén. **Itt** nincs szervíz nyitva ilyenkor.

(6) A szomszédom vett egy **spánielt**. Úgy tűnik, ez a **kutya** nem ugat túl sokat.

Az ilyen típusú koreferenciát nélkülöző anaforikus viszonyok, az ún. indirekt anaforák feldolgozása (lásd a példákat a következő fejezetpontban) annyiban tekinthető még inkább az eltagolás megértéséhez hasonlóknak, hogy esetükben az antecedens (vagy az annak megfeleltethető fogalom) és az anafora a szövegvilágnak (diskurzusvilágnak) nem ugyanarra a megértett tényezőjére/szereplőjére vonatkozik. A következőkben röviden áttekintem az indirekt anafora ilyen értelmezésének a szakirodalmi előzményeit.

2.1. Indirekt anafora

A szakirodalomban a fenti, szűkebb értelmű koreferenciát (azonos diskurzusentitásra vonatkozó antecedens és anafora együttes működéseként felfogott koreferenciát) nélkülöző anaforikus viszonyokra több megnevezést is találunk a szakirodalomban: asszociatív anafora (pl. Hawkins 1978, Löbner 1998), indirekt anafora (pl. Chafe 1976, Emott 1999, Schwarz 2000), bridging anafora (pl. Clark 1975, Irmer 2011). Továbbá amennyiben a szakirodalom az antecedenset vagy az ahhoz hasonló módon referenciapontként működő kifejezést megnevezik, az antecedensből megkülönböztetve *trigger*ként van *anchor*ként hivatkozva rá. A tanulmány további részében az indirekt anafora terminust fogom használni, mivel egyfelől ez tekinthető a szakirodalomban a leginkább elterjedtnek, másfelől kellően sematikus és semleges ahhoz, hogy az anaforikus működéssel jellemezhető jelenségek széles körére használható legyen. Mivel a *trigger* kifejezés nem érzékelteti a folyamat (két fogalom közötti kapcsolat létrehozásának) visszakereső, dinamikus és nem egyirányú jellegét, *anchor*ként fogom megnevezni azt a nyelvi kifejezést, amellyel az indirekt anafora műveleti viszonyban áll.

A fent említett szerzők indirekt anaforákról alkotott felfogása legfőképpen abban tér el egymástól, hogy mennyire értelmezik tágan ezt a fogalmat, a jelenségtípusok mennyire széles köréről gondolják azt, hogy érdemes a működésüket az anaforikus viszonyokhoz sorolni vagy azokhoz hasonlítani. Emott (1999) értelmezése tekinthető a legszűkebbnek; az ő munkáiban az anchorok minden esetben névmások, még hozzá olyan névmások, amelyeknek vagy nincs a szövegben explicit antecedensük; vagy van ugyan antecedens, viszont annival korábban került említésre, hogy az már nem motiválhatná az anaforikus feldolgozást (ez a típus nem szerepel a többi indirekt anaforákkal kapcsolatos elméletben).

A legtágabb felfogás Schwarz nevéhez fűződik. A munkáiban olyan, a szöveg bizonyos részeinek sikeres megértéséhez köthető műveleteket is indirekt anaforaként értelmez, amelyek komplex következtetéseket igényelnek (Schwarz 2000:10). Abban viszont Emott példáinak a már bemutatott altípusát leszámítva a fent említett szerzők megegyeznek, hogy a hagyományos anaforaértelmezéssel szemben „az indirekt anaforák jellegzetes tulajdonsága a nyelvi kifejezésre kerülő explicit antecedens hiánya¹” (Irmer 2011:161) – legalábbis a szónak abban az értelmében, ahogy az a közvetlen (direkt v. nem indirekt) koreferens anafora meghatározásában megjelenik. A megkülönböztetés mellett azt azonban ki kell emelni, hogy az indirekt anaforák esetében is arról beszélhetünk, hogy a befogadó kapcsolatot teremt az anafora és egy korábban említésre került szereplő, tehát az anchor között, ennek a viszonynak a felismerése pedig elengedhetetlen a diskurzus megfelelő értelmezéséhez.

¹ A fordítás a szerzőtől származik, az eredeti: „A characterizing property of indirect anaphora is the absence of an explicitly linguistically expressed antecedent”.

(7) I walked into the room. The windows looked out to the bay. /'Beléptem a szobába. Az ablakok az öbölre néztek.'/ (Clark 1975)

(8) John was murdered yesterday. The knife lay nearby./'Jánost meggyilkolták tegnap. A kés a közelben hevert.'/ (Clark 1975)

Ezt megfigyelhetjük Clark sokat idézett korai példáinál, ahol az (7) esetében a szoba és az ablakok állnak egymással indirekt anaforikus viszonyban; az ablakok az előző mondatban említett szobához tartoznak, a világról való tudásunk alapján annak kanonikusan a részét képezik. A (8) esetében pedig a gyilkosság eseménye és a közelben fekvő kés között jön létre szemantikai kapcsolat – nem túl valószínű egy olyan értelmezés, miszerint a kés a gyilkosságtól teljesen függetlenül kerülne említésre a második mondatban.

Az indirekt anafora jelenségével foglalkozó szerzők munkáiban az anaforikus kifejezés és az anchor közötti (lehetséges) viszony leírásának kapcsán leggyakrabban két típus jelenik meg (l. pl. Imrer 2011: 168–173.). Az első típus esetében a két fogalom valamiféle rész-egész kapcsolatban áll egymással (9). A (9) második mondatában említésre kerülő halánték az első mondat szereplőjének a testrésze. A másik általános típushoz kapcsolható anaforák esetében valamiféle tudáskerettel vagy forgatókönyvvel kapcsolatos tudás motiválja a viszony felismerését és az anaforikus értelmezést. A (10)-ben például az anchor, azaz az *étterem* kifejezés aktiválja azt a forgatókönyvet, amelynek tipikus szereplői az étel és a pincér.

(9) At that particular moment he noticed that the man was dead. His temples were shot through. /Abban a bizonyos pillanatban észrevette, hogy a férfi halott. A halántéka keresztül volt lőve. / (Schwarz 2007: 9.)

(10) 'I know a lovely restaurant in Refrath. The food is excellent and the waiter is an extremely nice guy. /Ismerek egy pompás éttermet Refrathban. Az étel kiváló, és a pincér egy rendkívül kedves fickó. / (Schwarz 2007: 9.)

A szakirodalomban felmerültek egyéb olyan tényezők is, amelyek befolyásolhatják a befogadót, aki a kohézió megteremtése érdekében úgy ítéli, hogy egy kifejezést indirekt anaforaként szükséges vagy lehetséges értelmezni, és akinek a szándékolt értelmezéshez való hozzáférés érdekében döntenie kell arról, hogy amennyiben több lehetséges, korábban megjelenő és ezért már ismertnek tekinthető diskurzusentitás közül választhat, melyik fog az anaforikus kifejezés értelmezéséhez referenciapontként szolgálni. Ilyen tényező lehet például a tudáskereten és forgatókönyvön alapuló tudástól nem mereven elválasztható igazságérték, tehát az, hogy a befogadó világról való ismeretei alapján melyik értelmezés számít a legvalószínűbbnek (pl. Sperber–Wilson 1986), vagy a koherencia, tehát valamiféle szemantikai kapcsolat (például oksági viszony) megteremtése az indirekt anaforát tartalmazó megnyilatkozás és a diskurzus egy korábbi része között (pl. Hobbs 1979).

Az eltagolt körülmény típusú bővítmények értelmezése kapcsán is releváns lehet a koreferens anaforák feldolgozását tárgyaló munkákban (l. pl. McKoon, Ward, et al: 1993) is helyet kapó diskurzustopik vagy diskurzusfókusz kérdése (Erku–Gundel 1987, Sidner 1983). Eszerint az elgondolás szerint az anaforikus kifejezést a befogadó nagy valószínűséggel azzal a fogalommal viszonyban fogja értelmezni, amelyik éppen a topik vagy a fókusz szerepét tölti be a diskurzusban, ezért nagymértékben hozzáférhető – Sidner (1983) a fókusz, Erku–Gundel

(1987) szerzőpáros a topik terminust alkalmazza a diskurzus ugyanazon elemének nevesítésére; mindkét munka azt a feltűnőnek számító és a tematikus szerveződésben figyelem középpontjában álló szereplőt emeli az anaforikus viszonyok értelmezése kapcsán középpontba, amelyről a mondat szól, és amelyik emiatt diskurzus szereplői közül a legkönnyebben elérhető az indirekt anafora befogadásának pillanatában.

(11) We went to a Thai restaurant. The waitress was from Bangkok. /Elmentünk egy thai étterembe. A pincérnő bangkoki volt. / (Erku–Gundel 1987:543)

(12) We stopped for drinks at the New York Hilton before going to the Thai restaurant. The waitress was from Bangkok /Megálltunk inni a New York Hiltonnál, mielőtt elmentünk a Thai étterembe. A pincérnő bangkoki volt. / (Erku–Gundel 1987:543)

Eszerint a megközelítés szerint míg az (11) példában szereplő pincér az első mondatban megismert Thai étteremhez köthető, addig (12) esetében sokkal valószínűbb az az értelmezés, miszerint a második mondatban említett pincér a Hiltonban dolgozik, mivel összetett mondatok esetében a figyelem középpontjában álló topik nagy valószínűséggel a főmondatban jelenik meg (Erku–Gundel 1987:543). A két potenciális anchor közül való választást vizsgáló kérdőíves vizsgálatok arra az eredményre jutottak, hogy nem lehetséges egy fő szempont kiemelése, amely irányítja az indirekt anaforák feldolgozásának folyamatát, és szerencsésebb a komplex relevancia-elmélettel magyarázni az értelmező mentális működését, amely egyszerre több, a befogadó döntését befolyásoló szempontot tart szem előtt (l. pl. Matsi 2000, Wilson–Matsui 1998).

2.2. Hasonlóságok az indirekt és a koreferenciaviszonyokon alapuló anaforák bizonyos típusai között

Fontos leszögezni és hangsúlyozni egyfelől azt a tényt, hogy az explicit koreferens antecedenssel rendelkező anaforák feldolgozásához is gyakran több szempontot figyelembe vevő, az előzetes tudásra támaszkodó elméleti folyamatok szükségeltetnek, és csupán akkor történik az, hogy a befogadó „párosítja” az anaforikus kifejezést azzal a korábban említésre kerülő szereplővel, amelyekkel egyezik a szám- és személybeli jelöltsége, amennyiben semmilyen más szempontra nem tud támaszkodni (13a–b).

(13a) A kutyák kergettek egy nyulat. Egy kis idő után elkezd**ett** fáradni.

(13b) A kutyák kergettek egy nyulat. Egy kis idő után elkezd**tek** fáradni.

Másfelől az explicit koreferens antecedenssel rendelkező anaforák sem minden esetben csupán egy már megismert diskurzusszereplő újbóli megfigyeltetését teszik lehetővé. Schwarz (2008) bevezeti a progresszív anaforák fogalmát, amelyek nem csupán felidéznek antecedensüket, hanem annak nagyobb fokú kidolgozását, részletezését is elvégzik. Ez történik akkor például, amikor egy hírszövegben a baleset okozójára annak első említésekor részeg sofőrként hivatkoznak, majd a következő említések során 37 éves nőként, háromgyerekes édesanyaként és közúti bűnözőként nevezik meg (Schwarz 2008:12). Ez a megközelítésmód azt teszi

lehetővé, hogy a koreferens és az indirekt anaforákat egy skála két végpontjaként képzeljük el.

Horváth (2020) úgy véli, hogy abban az esetben használunk fogalmilag kifejtett anaforákat, ha az az anafora „legalább egy új információt hozzáad a diskurzusvilághoz, vagy egy a diskurzusvilágban háttérbe került információt előtérbe helyez” (Horváth 2020:89). Három altípust különböztet meg: 1) fogalmilag kifejtett anaforát használunk, ha egy szereplő átmenetileg háttérbe került, 2) ha egy figyelem előtérben álló szereplő ágenssé válik, vagy 3) ha ismeretlen vagy háttérben lévő tulajdonságot vagy megnyilatkozási attitűdöt fejez ki az anafora (Horváth 2020: 89–93).

Schwarz progresszív anaforái a harmadik típusba tartoznak (illetve bizonyos esetekben – ismételt – ágens szerepbe is kerül a szereplő az újraemlítésben). A fentebb említett rövid hírszövegben előtérben áll a baleset okozója, a cikk olvasója pedig nyilvánvalóan nem volt tisztában az első mondatban említett részeg sofőr nemével, életkorával és a gyermekeinek a számával (Schwarz 2008:12). A közúti bűnöző megnevezés arra irányítja a figyelmet, hogy milyen státuszba lépett az események által a cikk szereplője. Az ehhez hasonló anaforák azonban a szerkesztettség magas fokán álló szövegek jellemzői (ahogyan Horváth példái is), ráadásul a tájékoztató szerepű sajtószöveg műfaji sajátosságának is tekinthetők. A használatuk mögött egyfelől az a motiváció áll, hogy a cikk megfeleljen bizonyos, a műfajhoz kapcsolódó stilsztikai elvárásoknak, elkerülje például a szóismétlést. Másfelől megtervezetten adagolja a közölni kívánt információt, a fenti példa esetében minden, az olvasó számára új információt. Az is előfordulhat azonban, hogy a szerző olyan információt szeretne a cikkben megjeleníteni, amelynek feltehetőleg az olvasók egy része, esetleg feltételezhetően nagyobb része birtokában van. Ekkor a progresszív anafora használata mögötti motiváció lehet az is, hogy az információ közzéadása ne legyen „zavaró” azok számára, akik már tudatában vannak az adott információnak. Ennek egy tipikus megvalósulása az, amikor egy internetes cikk címében (15) személynévvel megjelölt közszereplő már a lead első mondatában (16) egy fogalmilag kifejtett anaforával kerül megnevezésre.

(15) Nem ismeri el a vádat, tárgyalást kér Fekete-Győr András

(16) Csütörtökön tartottak előzetes tárgyalást a momentumos politikus ügyében a Pesti Kerületi Bíróságon.²

Az információközlésnek itt látható módja – tehát például az, hogy egy szereplővel kapcsolatos információk úgy jelennek meg, hogy több különböző, akár egymástól távol lévő mondat alanyaként fogalmilag kifejtett anaforával fejeződik ki – nem egy (pl. a hétköznapi történetmondásra jellemző) megszokott mentális működésnek a kivetülése, ezért az alkalmazása nagyfokú metapragmatikai tudatosságot igényel. A mindennapi nyelvhasználatban progresszív anaforákkal feltehetőleg inkább értékelő kifejezések kapcsán találkozunk (17–19) (vö. Horváth (2020) 3. altípusával).

(17) **A szerencsétlen** azt hitte, a magas polcra akarták dugni előle az üveget.
(MNSZ2)

² <https://magyarnarancs.hu/belpol/nem-ismeri-el-a-vadat-targyalast-ker-fekete-gyor-andras-234460>
hozzáférés 2021. 05.14.

(18) (...) meg is esküszik akár: ő többé nem tesz kárt **abban az áldott jó emberben**, MNSZ2

(19) Amilyen tempóban **ez az idióta** kullog, órákig eltarthat, amíg megérkeznek valahová, (MNSZ2)

Láttuk, hogy a szereplővel kapcsolatos információk ilyen elrendezése – és ezzel együtt a progresszív anaforák alkalmazása – jellemző a tervezett tájékoztató szövegekre. A lazább szerkesztésmódú, kevésbé tervezett szövegekben jellemzőbb az, hogy az értelmező (20–21) vagy a vonatkozó névmási mellékmondat (22–23) szolgál az újabb információk nyelvi kifejezésére.

(20) Azt mondja H. Laci, a szomszédom, hogy a pókok csípnek. (MNSZ2)

(21) Kerekes, az orvos, aki elkésett (...) MNSZ2

(22) és Dusan, aki orvos, elmondja az ide tartozó föloldozást (...) MNSZ2

(23) Elhunyt egy idős néni, aki a szomszédom volt. (MNSZ2)

Megjelenhetnek azonban fogalmilag kifejtett anaforák abban az esetben is, amikor az általuk kifejtett információ ismertnek tekinthető a diskurzus részt vevői számára, azért, hogy az említésük valamiféle a jelenetek között lévő komplex jelentésviszonyra irányítsa a figyelmet. A (24a) példa esetében a befogadó feltehetőleg tisztában van azzal, hogy a jelenet egyes szám harmadik személyű névmással jelölt szereplője a szóban forgó esemény kárvallottjának tekinthető. A megnyilatkozó arra a megállapításra szeretné a befogadó figyelmét irányítani, hogy mennyire abszurdnak vagy igazságtalannak tekinthető az, hogy az említett szereplő annak ellenére fog fizetni valamiért, hogy éppen ő tekinthető az adott esemény kárvallottjának. Ez a mondat a korpuszban olyan formában fordul elő, hogy explicit nyelvi jelölője is van ennek a jelentésviszonynak (*éppen ő*), de az esemény részleteivel tisztában lévő befogadó számára sikeresen elérhetővé válik ugyanez a szándékolt jelentés az arra való explicit utalás nélkül is (24b).

(24a) S nem tudja, hogy mindenért ő fog fizetni - éppen ő, a kárvallott. (MNSZ2)

(24b) S nem tudja, hogy mindenért ő, a kárvallott fog fizetni.

(25) (...) már azt hitte, hogy megússza ezt az évet baj nélkül, de egyik nap azt mondja neki a barátnője, a Gereben Klári: igaz az, Erzsi, hogy te valakitől teherbe estél? **Ez a szerencsétlen** neki se merte megmondani az igazat, félt, hogy kineveti, és az egész piszkálódás kezdődik előlről, inkább kitarthat amellett, hogy csakugyan teherbe esett. Erre a Gereben Klári megszidta, hogy csinálhattál ilyet, most ki fognak tenni a szakérettségiről, és otthon is mit szólnak majd ahhoz, hogy hazaviszel egy gyereket apa nélkül? Aztán azt mondja neki: látod, látod, Erzsi, majdnem elrontottad az életedet, de az én bátyám még így is szeret téged, és hajlandó feleségül venni. Mert ő nem olyan, mint a többi fiú csak egy éjszakára kell nekik a nő, mert ő a lelket is szereti. És képzelje, Jancsi, **ez a szerencsétlen bolond** végig nem mert szólni, és férjhez ment a púpos Karcsihoz. (MNSZ2)

Feltehetőleg implicit oksági viszonyt figyeltetnek meg a (25) szövegrészlet fogalmilag kifejtett anaforái. Az elbeszélés középpontjában álló szereplőt, Erzsit azokban az esetekben nevezi meg a megnyilatkozó szerencsétlenként, illetve szerencsétlen bolondként, amikor egy olyan cselekedetét ismerteti, amely éppen szerencsétlen mivoltával magyarázható. A megnyilatkozó nem csupán azt a vélekedését szándékozik kifejezésre juttatni, hogy szerencsétlennek tartja Erzsit, hanem azt is, hogy az értelmezése szerint ez lehet a magyarázat arra, hogy bizonyos szituációkban olyan módon cselekedett, amelyet ő nem tart észszerűnek.

(26a) Bekény őrnagy urat mindenki utálta, még Drágh Gedeon is, az osztályelsőnk.
(MNSZ2)

(26b) Bekény őrnagy urat mindenki utálta, Drágh Gedeon is, az osztályelsőnk.

(26c) Bekény őrnagy urat mindenki utálta, Drágh Gedeon, az osztályelsőnk is.

A (26a) mondat értelmezője olyan ismereteket mozgósít, miszerint az osztályelsők kevésbé hajlamosak utálni a tanárokat – általában véve az összeset, vagy az olyanokat, mint Bekény őrnagy (aki esetleg szigorú, vagy túl sokat követel). Az értelmező (az osztályelsőnk) azt az implicit információt hordozza, hogy Drágh Gedeon annak ellenére utálta a szóban forgó tanárt, hogy ő az osztályelső. Azt, hogy a befogadó figyelmébe kerüljön ez az általános ismeret, és ennek fényében értelmezze az adott szituációt, a *még* diskurzuspartikula is elősegíti, és nyomatékosítja annak fontosságát a jelen helyzetben, azonban feltehetőleg nélküle is elérhetővé válik a jelenetek közötti implicit viszony (26b-c).

2.3. Eltagolt bővítmény mint anafora

Amennyiben az eltagolt bővítmény és bázismondata, illetve bázismondatának folyamata vagy egy szereplője közötti kapcsolatot megpróbáljuk az indirekt anaforikus viszony segítségével értelmezni, akkor két tényező mentén tágítjuk tovább a 2.1. fejezetben felvázolt anaforaértelmezéseket. Egyfelől az eltagolt határozók és az értelmező jelző kapcsán körülmény, illetve tulajdonság típusú bővítmények válnak értelmezhetővé azáltal, hogy a befogadó kapcsolatot teremt köztük és a bázismondatuk folyamata vagy egy szereplője között. Az eddig bemutatott indirekt anafora értelmezések ugyanis annyiban megmaradtak a koreferenciaviszonyok szokásos keretében, hogy szereplők, dologszerűen feldolgozott entitások nyelvi kifejezései és a szövegelőzmény bizonyos része közötti szemantikai kapcsolatot vizsgálták.

Ugyan Hawkins megemlíti, hogy sok anaforikus kifejezés (az ő megnevezése szerint „asszociált”) nem valaminek a részeként, hanem inkább tulajdonságaként ragadható meg – ilyen például egy autó esetében a méret, a szín vagy a súly – azonban hozzáteszi, hogy ezzel a nehézséggel nem kíván foglalkozni, és példát sem hoz a tulajdonság típusú anafora jelenségére (Hawkins 1978:124). Az általam feldolgozott indirekt anaforákkal foglalkozó szakirodalmak közül kettő tesz említést tulajdonság típusú indirekt anaforikus kifejezések létezéséről, azonban mindkét esetben az autó és az ár fogalmak kerülnek elő példaként (egyik szakirodalom esetében sem mondatba foglalva), tehát dologszerűen megjelenő tulajdonságokat szándékoznak a szerzők indirekt anaforaként értelmezni (Bunescu 2003: 47, Irmer 2011: 171).

Ezzel szemben az eltagolt határozók és az értelmező esetében körülmény és tulajdonság típusú bővítmények válnak értelmezhetővé egy már ismert folyamat vagy diskurzusszereplő segítségével, és nem dologszerű létezők között jön létre viszony. Ez azonban önmagában nem zárja ki azt, hogy értelmezésükkor meglévő, tudáskereteken és forgatókönyveken alapuló tudásra támaszkodjunk. Például az (27) esetében a befogadó aktiválja az arról való tudását, hogy használt téglákból is szokás építkezni, amelyek egy épület elbontása után maradnak meg, az építető pedig feltehetőleg a költségeken szeretne spórolni azáltal, hogy bontott téglát használ. A ruhadarabok kapcsán (28) pedig gyakran felmerül a dekoratív funkció, ráadásul az inkább elegáns öltözetnek számító blúz kapcsán különösen elvárjuk, hogy ezt a funkciót betöltse. Természetesen az esetbeli azonosság is támogatja a szereplő bővítményként történő értelmezést, és a legtöbbször önmagában kezdeményezi azt, azonban bizonyos esetekben a befogadónak szüksége van a tudáskereten alapuló ismereteire ahhoz, hogy eldöntse, a szereplőt kidolgozó bővítményként vagy pedig a halmazott tárgyként érti meg az esetbeli azonosságot mutató bővítményt (28b-c).

(27) Szerez nekem ötezer darab téglát. Használjat. (MNSZ2)

(28) M.-nak Kallós Z. küldött blúzt, szépet. (MNSZ2)

(28b) Küldött blúzt, betont.

(28c) Küldött blúzt, selymet.

Ahogy a fent ismertetett anaforaelméletek is kifejezésre juttatják, a világról való, tudáskeretekbe és forgatókönyvekbe szerveződött tudásunknak általában jelentős szerepe van nemcsak az anaforák feldolgozása, de általában véve a koherencia megteremtése és ezáltal a szándékolt értelmezés elérésének szempontjából is. Azonban az eltagolt és elhatárolt bővítményeket megvizsgálva azt láthatjuk, hogy nem minden esetben játszik fontos szerepet az eltagolt bővítmény és a bázismondata közötti kapcsolat létrejöttében annak (szubjektív) fontossága és gyakorisága, valamint az arról való ismeretünk. Ugyanis a tulajdonság és körülmény típusú bővítmények gyakran nem centrális helyet foglalnak el az általuk kidolgozott fogalom vagy folyamat fogalmi keretében. Például a fokhatározó (29) esetében gyakran csupán az képezi a közös tudás részét, hogy a folyamatnak van valamilyen intenzitása (az intenzitás mértéke azonban nem része a közös előismereteknek). Ugyanakkor nem biztos, hogy egy folyamat intenzitása eltér az intenzitás adott esetben (az adott résztvevők által aktuálisan) normatívnak tekintett mértékétől, és ezzel együtt az sem biztos, hogy szükséges szemantikailag kidolgozni a folyamatnak ezt a jellemzőjét. Amennyiben a kidolgozás nem történik meg, a befogadó feltételezheti, hogy az intenzitás mértéke vagy nem tér el a normától (vagy az adott szituáció ismeretében feltételezhető mértéktől), vagy az adott diskurzusszituációban az esetleges eltérés nem releváns. Emellett az intenzitás kevésbé specifikus jellemző – abban az értelemben, hogy minden dinamikus folyamatnak van intenzitása, így a legtöbb folyamatot jelölő nyelvi elemhez gond nélkül kapcsolódhat például a *nagyon* fok-mérték határozó, ez pedig azzal jár, hogy gyakran csupán generikus (nem keretspecifikus) sémaszintű tudás segítségével alakítjuk ki a kapcsolatot folyamat és eltagolt körülménye között, azaz csak azt az előzetes tudásunkat mozgósítjuk, hogy egy folyamathoz valamilyen intenzitás társul (az ige jelentéséről lásd: Tolcsvai Nagy 2017: 310–352).

(29) Mellesleg nekem tetszik. Nagyon. (MNSZ2)

További sajátossága az eltagolt tulajdonság és körülmény típusú bővítményeknek, hogy a bázismondatukkal való kapcsolatukat az a szükségszerűség hívja életre, hogy a folyamat nélküli körülmények és a jellemzett nélküli tulajdonságok megkívánják, hogy egy már ismert folyamatot vagy szereplőt újra aktívvá tegyünk, mert szükség van valamire, ami *nagyon* történik. Az eltagolt bővítmény tehát egy olyan folyamaton (vagy annak szereplőjén) végez el műveletet, amely implicit. A művelethez tartozó séma (szabad határozó – folyamat jelentésű, igei természetű alaptag; kidolgozó bővítmény és kidolgozott szereplő vagy folyamat viszonya) működtetése azt idézi elő, hogy a befogadó azt a nyelvi kifejezést keresi, amelyhez a kidolgozó bővítményhez tartozik, és az adott eltagolást az előző mondatban megjelenített folyamat vagy szereplő alapján fogja megérteni. Azaz az eltagolt bővítmények nem rész–egész viszonyban állnak az őket megelőző mondattal, mint a mondaton belül helyet foglaló bővítmények, hanem egy körülményt előtérbe állítva a bázismondat elaboráltabb változatát hozzák létre. Tehát a befogadó az előző mondat szubsztrátumát használja kiindulópontnak, amely lehetővé teszi a további kidolgozást, és alapként szolgál ahhoz, amikor az eltagolt bővítmény által egy új figyelmi ablakban jelenik meg annak szemantikailag kidolgozottabb folyamata (a szubsztrátumról és annak elaborálásáról bővebben lásd: Langacker 2016). Mindez azt is eredményezheti, hogy amennyiben az eltagolás előtti mondat több folyamatra utal vagy több szereplőt is megfigyeltet, az is előfordulhat, hogy nem egyértelmű, melyik folyamatot vagy szereplőt elaborálja szemantikailag az eltagolt bővítmény. Ez a kétértelműség annál nagyobb eséllyel áll fent, minél általánosabb jelentésű az eltagolt határozó – lásd a (30) példát, amelyben a mondatzáró írásjellel eltagolt fokhatározó kidolgozhatja a megrémült emberek számát jelölő sokan számállapot-határozót, de a vonatkozhat a megrémülés folyamatára is. Az ilyen kétértelműnek tekinthető példák értelmezése kapcsán válhatnak relevánssá olyan további szempontok, mint például a közelség vagy a feltűnőség.

(30) Sokan rémültek meg ettől. Nagyon. (MNSZ2)

3. Eltagolt bővítmény mint metonímia

Az eltagolás önálló elemi mondatként viselkedik anélkül, hogy explicit folyamattal rendelkezne. A jelenség értelmezése során az eltagolást megelőző mondatra lehet támaszkodni: az abban lehorgonyzott jelenet az eltagolt mondat(rész) (mint elemi mondat) által ábrázolt jelenetként is elgondolható. Az eltagolt bővítmény tehát egy olyan folyamaton vagy szereplőn végez el műveletet, amely implicit. Ezt a sajátosságát meg lehet úgy közelíteni, hogy nem rész–egész viszonyban áll a bázismondatával, mint a mondaton belül helyet foglaló bővítmények, hanem egy körülményt előtérbe állítva a bázismondat elaboráltabb változatát hozza létre. Tehát a befogadó az előző mondat értelmét szubsztrátumként használja kiindulópontnak, amikor az eltagolt bővítményt egy új figyelmi ablakban feldolgozza, és ezt az új elemi mondatot az alapsztrátum szemantikailag kidolgozottabb reprezentációjának kezeli (Langacker 2016).

Ennek alapján az eltagolások és bázismondatuk közötti kapcsolatot felfoghatjuk metonimizáción alapuló viszonyként is. A kognitív nyelvészeti felfogás szerint a metonímia művelete során egy fogalom (a céltartomány) mentálisan aktiválódik egy másik, ugyanabban a közös tartományban szereplő fogalom (forrástartomány) megnevezése által (Barcelona

2003:4, a metonímia korábbi, széles körben elfogadott megközelítését l. pl. Radden–Kövecses 1999). Amennyiben ez a céltartomány közvetlenül a forrástartományon belül helyezkedik el, akkor nem elsődleges vagy központi része annak (Ruiz de Mendoza 1997:169–171, l. még. Ruiz de Mendoza 2003), és csak a metonimikus művelet során kerül a figyelem közvetlen hatókörébe.

A figyelem hatókörében való elmozdulásnak a folyamatát a metonímia esetében gyakran vagy egy (al)tartomány kiemeléséként, a figyelem előterébe kerüléseként ('domain highlighting' vagy 'foregrounding', lásd pl. Croft 2002/1993, Panther–Thornburg 2003, 2007) vagy egy (al)tartomány aktiválásaként ('activation', pl. Barcelona 2011) ragadják meg a szakirodalomban. Ezt a műveletet Langacker referenciapont-szerkezet működéséként értelmezi: a forrástartomány mint referenciapont biztosít mentális elérést a céltartományhoz (Langacker 1993, a megközelítés kritikáját l. Barcelona 2011).

A metonimikus viszonyban álló (al)tartományok esetében a metaforikus relációtól eltérő módon nem valamiféle szerkezeti hasonlóság vagy megfelelés teszi lehetővé a cél- és forrástartomány közötti kapcsolat létrejöttét (Barcelona 2011: 12). Éppen ezért azoknak a szerzőknek egy része, akik úgy gondolják, hogy a metonímia kapcsán is érdemes tartományok közötti leképezésről beszélni, aszimmetrikus leképezésésként (Barcelona 2011:11–15) vagy egyetlen megfelelésen alapuló leképezésésként utalnak rá (Mendoza 1997). A metonimikus reláció fent említett sajátossága (miszerint a viszony megteremtéséhez nincs szükség forrás- és céltartomány közötti szerkezeti hasonlóság meglétére) lehetővé teszi azt, hogy az eltagolt vagy elhatárolt bővítmények és bázismondatok, illetve annak megfelelő része közötti kapcsolat létesülését metonímián alapuló viszonyként fogjuk fel. Egy eltagolt határozó (31a) esetében például KÖRÜLMÉNY AZ ESEMÉNY HELYETT típusú metonímiaként, ahol azonban a körülmény és az esemény között álló kapcsolat, amely lehetővé teszi a megértést, nem eleve adott; nem a befogadó meglévő tudásának a része, hogy összetartozik a két fogalom, hanem a feldolgozás közben, online jön létre: az eltagolás (mint konstrukciótípus) kezdeményezi, az anchor azonosítását a fentebb kifejtett sémaszintű generikus tudás segítségével végezzük el. Amennyiben önálló mondatban jelenik meg a *reggelente* határozó (31a), akkor a befogadó számára egyértelmű, hogy csak úgy lehet önmagában teljes közlés, ha van valami, ami reggelente van vagy történik, illetve pontosabban már ismertnek kell lennie annak a folyamatnak, amely ilyen ritmusban, ismétlődve van vagy történik. Ez pedig szükségszerűen az előtte álló elemi mondat folyamata lesz mint alapsztrátum, amelyhez képest az ismétlődés napszakhoz kötött megjelenítése (*reggelente*) a kidolgozás nagyobb fokát képviseli (Langacker 2016). Az új figyelmi keretben a folyamat szükségszerű újraaktiválása (31b) teszi az eltagolt bővítmény feldolgozását a metonimikus viszonyokhoz rokoníthatóvá.

(31a) Vannak az emberben kimondatlan várakozások. Reggelente. (MNSZ2)

(31b) Reggelente ['vannak az emberben (ezek a) várakozások.']

(32) M.-nak Kallós Z. küldött blúzt, szépet. (MNSZ2)

Az (32) (korábban 28-ként már közölt) példában szereplő *blúz* fogalmi szerkezetének (a beszédhelyzettől függően eltérő mértékben) háttérben lévő része a dekoratív funkció, ez teszi lehetővé azt, hogy elérési viszony jöhessen létre az értelmező által megjelenített tulajdonság (*szépet*) és a bázismondat egy szereplője (*blúzt*) között. A (31a) példa időhatározójának értelmezését ehhez hasonló módon az teszi lehetővé, hogy az elsődleges szereplő

(kimondatlan várakozások) létezése folyamat, amely szemantikai szerkezetének sémaszinten is a részét képezi az, hogy időben áll fenn. A kimondatlan várakozások megértésének az is része, hogy ezek keletkeznek, és mentális állapotként valameddig fennállnak. Amennyiben ez a tartomány nem kerül kifejtésre, a befogadó az (31a) bázismondátának folyamatát feltehetőleg úgy értelmezi, hogy ezek a mentális állapotok mint folyamatok generikusak, minden ember esetében keletkezhetnek és fennállhatnak – a generikus értelmezést az *az emberben* kifejezés is jelöli. Tehát az eltagolt bővítmény által megjelenített, részletezett sematikus alszerkezet (tartomány) nem minden esetben marad a bázismondat megértésében teljesen a háttérben, illetve marad feldolgozatlan az általuk kidolgozott folyamat vagy szereplő tartományaként. A kidolgozás ugyanis nemcsak azzal függ össze, hogy a befogadónak tudása van arról, hogy létezik ez a sematikus alszerkezet (altartomány), például hogy a fizikai tárgyakkal van valamilyen színük (33), hanem bizonyos esetekben kontextusfüggő alapértelmezésről és kontextusfüggő elvárásokról beszélhetünk.

(33) Ja meg öntőformát, zöldet. (MNSZ2)

Az eltagolt bővítmények tehát valóban a metonimikus leképezés folyamatához hasonló módon megfigyeltetnek és elérhetővé tesznek egy másik fogalmi tartományt, a (31a) példában a bázismondatuk folyamatát, illetve az értelmező esetében egyik szereplőjét. Azonban nem csupán arról beszélhetünk, hogy az elérési reláció megteremtése során, azt eltagolt bővítmény által indikálva a figyelem előterébe kerül a forrástartomány (tehát a bázismondat folyamatának vagy annak egy szereplőjének) egy már ismert szereplője, körülménye vagy tulajdonsága, amely lehetővé teszi az eltagolt bővítmény megértését, hanem elsődleges funkciójuk az, hogy tovább részletezzék, akár újraértelmezzék annak jelentését. Az (31a)-ban a *Reggelente* újraértelmezi a kimondatlan várakozások (a több várakozásnak egy jelenetbe foglalt) fennállását: az ismétlődésen keresztül nem folyamatos fennállásként, illetve egyszerűen általánosan bekövetkezőként dolgozzuk fel, ahogy azt a bázismondat kezdeményezte, hanem ismételten, rendszeresen bekövetkezőként elgondolva a várakozások létrejöttét. A *vannak* ige által jelölt folyamatot statikusnak, a metonimikusan elérhető előzményt ('létrejönnek, keletkeznek') perfektívnek tarthatnánk. Az eltagolt mondatrész ezeknek az esetekben csak olyan ismétlődésként értelmezhető, amelyben mindez újra és újra megtörténik, miközben fenntartható a bázismondat generikus értelme (lásd alapsztrátum).

4.Összegzés

A tanulmányban röviden ismertettem az anafora, indirekt anafora és a metonímia kognitív nyelvészeti megközelítését, továbbá rávilágítottam arra, hogy nem húzható éles határvonal indirekt és koreferencián alapuló anaforikus viszonyok között. Részletesen foglalkoztam ezenkívül azzal a kérdéssel, hogy mennyiben rokonítható az eltagolás művelete az anaforikus és a metonimikus relációval, mennyiben mozgósítunk hasonló módon különböző tudástípusokat, és mennyiben alkalmazunk hasonló stratégiákat, amikor eltagolt és elhatárolt bővítményeket értelmezünk. A tanulmány által tárgyalt két megközelítés, tehát az eltagolás műveletében esetlegesen megtalálható anaforikus és metonimikus reláció összevetésének közben szükséges megemlíteni, hogy az eltagolt bővítmények leírásában nem mint versengő

elméletek vannak jelen, hanem egymástól elválaszthatatlan mentális folyamatokként, az anaforikus kifejezés és az anchor közötti kapcsolatot a kettejük közötti metonimikus reláció támogatja. Továbbá, amennyiben elfogadjuk, hogy metonimikus viszonyban áll egymással eltagolt bővítmény és bázismondata, illetve annak egy bizonyos része, az ebből annak elfogadása is következhet, hogy nem zárható ki a referenciális azonosság egy bizonyos fajtája az esetükben. Ugyan a koreferencia hiánya az indirekt anaforákat tárgyaló elméletek lényegi alapvetése, ezek az elméletek mégsem haszontalanok az eltagolás műveletének megközelítése szempontjából, mivel éppen olyan szempontok mentén tárgítják a koreferens anaforafelfogást, amelyekre szükség van ahhoz, hogy az eltagoláshoz kapcsolódó műveletek leírása az anaforikus viszonyokra támaszkodjon. Az eltagolás megértéshez köthető elméleti műveletek feltérképezése és leírása hozzájárulhat a nyelvműködés általános visszakereső jellegének megismeréséhez.

Források

MNSZ2 = Magyar Nemzeti Szövegtár 2. <http://clara.nytud.hu/mnsz2-dev>

Hivatkozott szakirodalom

- Barcelona, Antonio 2003. Introduction. The cognitive theory of metaphor and metonymy. In: Antonio Barcelona (ed.): *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter 1–30.
- Barcelona, Antonio 2011. Reviewing the properties and prototype structure of metonymy. In: Benczes, Réka–Barcelona, Antonio–Ruiz de Mendoza Ibáñez, Francisco José (eds): *Defining metonymy in cognitive linguistics: Towards a consensus view*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 7–60
- Bunescu, Razvan 2003. Associative anaphora resolution: A web-based approach. In *Proceedings of EACL 2003 – Workshop on The Computational Treatment of Anaphora*. Budapest
- Chafe, Wallace 1994. *Discourse, consciousness and time. The flow and displacement of conscious experience in speaking and writing*. Chicago–London: The University of Chicago Press.
- Croft, William. 2002/1993. The role of domains in the interpretation of metaphors and metonymies. In Dirven, René and Ralf Pörings (eds.), *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast (161–205)*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. (Reproduced with slight changes from the paper with the same title in *Cognitive Linguistics* 4(4): 335–371.)
- Emott, Catherine 1999. Embodied in a Constructed World: Narrative processing, knowledge 5 representation, and indirect anaphora. In: Van Hoek – Kibrik – Nordman szerk. *Discourse Studies in cognitive Linguistics*. John Benjamin Publishing Company. Amsterdam/Philadelphia 5–28.
- Erku, Feride and Gundel, Jeannette 1987 "Indirect anaphors". In *The Pragmatic Perspective*, J. Verschueren & M. Bertuccelli-Papi (eds), 533–546. Amsterdam: John Benjamins.
- Hawkins, John A. 1978. *Definiteness and Indefiniteness*. Humanities Press. Atlantic Highlands.
- Hobbs, Jerry R. 1979 "Coherence and coreference". In *Cognitive Science* 3: 67–90
- Horváth Péter 2020. *A szereplőkonstruálás mintázatai történelmi tárgyú narratívákban*. Budapest. Akadémiai kiadó.

- Irmer, Matthias. 2011. Bridging Inferences: Constraining and Resolving Underspecification in Discourse Interpretation. De Gruyter.
- Langacker, Ronald W. Baseline and elaboration. *Cognitive Linguistics* 27/3. 405–439 Gábor. *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 663–895
- Langacker, Ronald W. 1987. *Foundations of cognitive grammar*. Vol. 1. Stanford: Stanford University Press
- Langacker, Ronald W. 1993. Reference-point constructions. *Cognitive Linguistics* 4: 1–38.
- Langacker, Ronald W. Baseline and elaboration. *Cognitive Linguistics* 27/3. 405–439
- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Löbner, Sebastian. 2014. Definitive Associative Anaphora.
- Matsui, Tomoko 2000: *Bridging and Relevance*. John Benjamins, Amsterdam
- Panther, Klaus-Uwe and Linda L. Thornburg. 2003. Introduction: On the nature of conceptual metonymy. In Panther, Klaus-Uwe and Linda L. Thornburg (eds.), *Metonymy and Pragmatic Inferencing [Pragmatics and Beyond New Series]* (1–20). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins
- Panther, Klaus-Uwe–Thornburg, Linda 2007. Metonymy. In: Geeraerts, Dirk–Cuyckens, Hubert (eds): *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. Oxford: Oxford University Press. 236–263
- Prince, Allan. 1981. Toward a taxonomy of given-new information. In. P. Cole szerk. *Radical Pragmatics*. Academic Press. New York.
- Radden, Günter, and Zoltán Kövecses. 1999. Towards a theory of metonymy. In Klaus-Uwe Panther and Günter Radden, eds., *Metonymy in language and thought* 17–59. Amsterdam: John Benjamins
- Ruiz de Mendoza, Fransisco 1997. Cognitive and pragmatic aspects of metonymy. in. Antonio Barcelona ed. *Cognitive linguistics in the study of the English language and literatur in English*. Murcia: University of Murcia. Monograph issue of *Cuadernos de Filología Inglesa*, 6: 2: 161–178.
- Ruiz de Mendoza, Fransisco 2003. The role of mappings and domains in understanding metonymy. In: Antonio Barcelona (ed.): *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter 109–132.
- Sanford, A. J.—Garrod, S. 1981. *Understanding written language: Explorations in comprehension beyond the sentence*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Sidner, Candace L. 1983b "Focusing in the comprehension of definite anaphora". In *Computational Models of Discourse*, M. Brady & R. Berwick (eds), 267–330. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Sperber, Dan and Wilson, Deirdre 1986/1995 *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell.
- Schwarz-Friesel, Monika 2017. Indirect anaphora in text. In: Schwarz-Friesel, Monika – Consten, Manfred– Knees, Mareile szerk. *Anaphors in text*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam/Philadelphia. 3–20.
- Talmy, Leonard 2000. *Toward a Cognitive Semantics*. Volume I. *Concept Structuring Systems*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press. 257–309.
- Talmy, Leonard 1996. The windowing of attention in language. In Shibatani, Masayoshi – Thompson, Sandra. (eds.): *Grammatical constructions. Their form and meaning*. Oxford: Oxford University Press. 235–287.
- Tátrai Szilárd 2011. *Bevezetés a pragmatikába. Funkcionális kognitív megközelítés*. Budapest. Tinta Könyvkiadó
- Tátrai Szilárd 2017. Pragmatika. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 899–1058.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2017. A mondat jelentése. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan. A magyar nyelv kézikönyvtára*. Budapest. Osiris Kiadó. 391–462.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2017. Fogalomtár. In Imrényi András – Kugler Nóra – Ladányi Mária – Markó Alexandra – Tátrai Szilárd – Tolcsvai Nagy Gábor: *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 1063.
- Wilson, Deirdre and Tomoko Matsui (1998): 'Recent approaches to bridging: Truth, coherence, relevance.' *UCL Working Papers in Linguistics*.